

УДК 336.761

Ю.О. Конопля

аспірант
Класичний приватний університет**ФУНКЦІОНУВАННЯ ВАЛЮТНОЇ БІРЖИ ТА ЇЇ РОЛЬ
У СТАНОВЛЕННІ Й РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Розглянуто головні принципи діяльності Української міжбанківської валютної біржі. Проаналізовано особливості процесу становлення та розвитку системи валютного регулювання в Україні. Визначено роль валютної біржі в сучасній системі валютного регулювання. Запропоновано напрями реформування діяльності валютної біржі в Україні.

Ключові слова: валютна біржа, іноземна валюта, валютний курс, біржові торги, операції з купівлі-продажу, система валютного регулювання.

I. Вступ

Найважливішою умовою нормального функціонування відкритої ринкової економіки в будь-якій державі є побудова повноцінного валютного ринку та ефективної системи його регулювання. Одним із суб'єктів валютного ринку є валютна біржа, представлена в нашій країні Українською міжбанківською валютною біржею.

Щоб визначити особливості функціонування валютної біржі, необхідно проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють її діяльність. Крім того, доцільним буде безпосередньо розглянути процес торгівлі іноземною валютою на Українській міжбанківській валютній біржі та визначити роль УМВБ у системі валютного регулювання.

Обрана тема є досить актуальною для нашої держави, оскільки стабільне функціонування валютного ринку в цілому та валютної біржі зокрема забезпечує нормальний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків держави й економіки країни в цілому. Однак на сьогодні проблемам діяльності валютної біржі присвячено обмежену кількість наукових праць, а саме публікації таких авторів, як: А. Берлач, М. Солодкий. Усе зазначене свідчить про необхідність подальшого дослідження цього питання.

II. Постановка завдання:

- розглянути головні принципи діяльності Української міжбанківської валютної біржі;
- проаналізувати особливості процесу становлення та розвитку системи валютного регулювання в Україні;
- визначити роль валютної біржі в сучасній системі валютного регулювання;
- запропонувати напрями реформування діяльності валютної біржі в Україні.

III. Результати

Валютне регулювання є об'єктивною економічною потребою, яка зумовлена міжнародною економічною інтеграцією України до світового співтовариства та пов'язана з міжнародною кооперацією виробництва і розширенням міжнародної торгівлі.

Важлива роль у реформуванні системи валютного регулювання відіграють Уряд та Національний банк України, здійснюючи повноцінну валютну політику, яка б охоплювала всі інструменти впливу на валютні відносини. Покращення валютного регулювання є одним із найважливіших елементів у загальній системі заходів щодо підвищення ефективності функціонування Української міжбанківської валютної біржі.

Валютною біржею є установа, в якій, згідно із чинним законодавством, здійснюється регулярна й упорядкована торгівля іноземною валютою відповідно до існуючих попиту та пропозиції.

На валютній біржі здійснюються такі види операцій, як:

- 1) укладання угод із членами біржі на купівлю-продаж іноземної валюти відповідно до ринкового курсу;
- 2) визначення ринкових курсів іноземних валют;
- 3) здійснення розрахунків у національній та іноземній валюті відповідно до угод, укладених на біржі;
- 4) здійснення операцій центрального банку стосовно підтримки ринкового курсу національної валюти.

В Україні функції валютної біржі виконує Українська міжбанківська валютна біржа (далі – УМВБ), яка, згідно із чинним законодавством, створена без мети отримання прибутку [1, с. 105–106].

Результати діяльності Української між-
банківської валютної біржі за 2008–2010 рр.

подано в табл. 1.

Таблиця 1

**Результати діяльності Української міжбанківської валютної біржі
(побудовано за даними [2])**

Показники	9 місяців 2008 р.	9 місяців 2009 р.	Зміни порівняно з попереднім періодом	9 місяців 2010 р.	Зміни порівняно з попереднім періодом
Кількість укладених угод	1627	1993	+366	1484	-509
Середня вартість укладених угод, тис. грн	5185,0	2550,6	-2634,4	4025,5	+1474,9
Загальний обсяг укладених угод, млн грн	8436,0	5083,3	-3352,7	5973,8	+890,5

Як видно з табл. 1, у 2009 р. на УМВБ укладено на 366 угод більше, ніж у 2008 р. Водночас середня вартість укладених угод суттєво зменшилася – на 2634,4 тис. грн. Загальний обсяг угод, які було укладено в 2009 р., скоротився на 3352,7 млн грн. У 2010 р. ситуація щодо результатів діяльності Української міжбанківської валютної біржі значно покращилася: незважаючи на те, що було укладено на 509 угод менше, суттєвим чином підвищилася їх середня вартість – на 1474,9 тис. грн порівняно з 2009 р., а загальний обсяг укладених угод збільшився на 890,5 млн грн.

УМВБ у своєму складі має такі секції: товарну, фондову та валютну, тобто за своєю суттю є не спеціалізованою валютною, а універсальною біржею. Зважаючи на тему статті, розглянемо детально функціонування саме валютної секції. Діяльність цієї секції регулюється Правилами проведення торгів на Валютній секції Української міжбанківської валютної біржі від 16.07.1997 р. № 30, які було затверджено Біржовим комітетом УМВБ.

Право участі в торгах на Валютній секції біржі мають: засновники УМВБ, які мають відповідну ліцензію Національного банку України (засновниками біржі в 1993 р. стали 40 найбільших банків України); Національний банк України; установи, що прийняті в члени Валютної секції біржі.

Валютна секція біржі здійснює такі операції:

- організує торги та реєструє угоди з купівлі та продажу іноземної валюти між членами Валютної секції;
- визначає поточний курс іноземної валюти до гривні [3].

Члени Валютної секції здійснюють операції з купівлі-продажу валюти через своїх представників – трейдерів.

Біржові торги відбуваються за графіком, який встановлюється Біржовим комітетом. Проведення торгів та визначення поточного курсу іноземної валюти до гривні здійснює спеціально уповноважений співробітник Біржі – курсовий маклер. Вся інформація про операції учасників торгів на Біржі є банківською таємницею [3].

Біржові торги проводяться таким чином. Спочатку подаються попередні заявки, після закінчення прийому яких курсовий маклер оголошує стартовий курс торгів, обсяг поданих заявок на продаж, обсяг поданих заявок на купівлю та різницю між ними. Ця різниця між пропозицією та попитом є вихідною для початку торгів. Потім за стартовим курсом здійснюється збір додаткових заявок, які обов'язково мають зменшувати абсолютне значення різниці між пропозицією та попитом. Після подачі додаткових заявок оголошується нове значення курсу. Якщо загальний обсяг заявок на продаж перевищує обсяг заявок на купівлю, маклер підвищує курс гривні; в протилежному разі – знижує. Після оголошення курсовим маклером нового курсу проводиться новий збір додаткових заявок. Після подачі всіх додаткових заявок маклер оголошує нове значення курсу. Дана процедура зміни курсу й збору додаткових заявок продовжується доти, доки загальні обсяги поданих заявок на продаж та купівлю не зрівняються. Після закінчення біржових торгів укладені угоди оформляються Біржовим свідоцтвом та Реєстром укладених угод [3].

Діяльність валютної секції Української міжбанківської валютної біржі контролюється Національним банком України, який є основним органом системи валютного регулювання в нашій країні.

Система валютного регулювання в Україні почала формуватися ще в 1992 р., а з прийняттям Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.1993 р. [4] у нашій країні розпочався процес лібералізації валютного регулювання: відбулася стабілізація валютного ринку; знижено обсяги обов'язкового продажу підприємствами надходжень від експорту у вільно конвертованих валютах зі 100% за курсом офіційним курсом до 50% за курсом Української міжбанківської валютної біржі. Результатом таких заходів стало зростання пропозиції американського долара на аукціонах УМВБ майже в 10 разів.

У вересні 1993 р. торги на Українській міжбанківській валютній біржі припинилися та було введено фіксований валютний курс,

що спричинило погіршення макроекономічних показників, посилення кризи у фінансовій системі, збільшення зовнішнього боргу та від'ємного сальдо платіжного балансу [5]. Це був перший етап становлення системи валютного регулювання в Україні.

У жовтні 1994 р. розпочався другий етап, на якому відбулася подальша лібералізація валютного ринку України. Важливим кроком стало прийняття Постанови Правління НБУ "Про уніфікацію курсу карбованця до іноземних валют та лібералізацію валютного ринку України", в якій офіційний курс карбованця до долара США, німецької марки, російського та білоруського рублів встановлювався на підставі результатів торгів на Українській міжбанківській валютній біржі [6]. Отже, в Україні залишився один законний курс, і це сприяло прогресивному розвитку валютного ринку країни. Ще одним важливим документом стала Постанова Правління НБУ "Про заходи щодо лібералізації валютного ринку України" від 16.05.1995 р. [7].

На третьому етапі формування валютної системи, який розпочався з впровадження грошової реформи восени 1996 р., роль УМВБ як центру проведення валютних операцій продовжувала зростати.

У березні 1999 р. у Національний банк України припинив торгівлю іноземною валютою на УМВБ. У листопаді 2003 р. відновлено торгівлю розрахунковими валютними фіючерсними контрактами, базовим активом яких став офіційний курс іноземних валют, що встановлювався НБУ, та крос-курси [8].

Отже, становлення та розвиток системи валютного регулювання в нашій країні були досить складними, і на сьогодні функціонування всієї системи в цілому та Української міжбанківської валютної біржі зокрема має суттєві недоліки, тому потребує серйозного реформування.

Корисним на цьому шляху може стати зарубіжний досвід функціонування валютних бірж. У деяких країнах валютні біржі відіграють вирішальну роль у визначенні офіційних курсів іноземних валют до національної. Така система існує на Філіпінах, в Азербайджані, Грузії та Білорусі. Крім того, у світі спостерігається тенденція до об'єднання валютними біржами своїх торговельних майданчиків або електронних торговельних систем, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності та ліквідності національних ринків, а також скороченню операційних та інших витрат учасників фінансового ринку. Деякі сучасні валютні біржі, наприклад, російська ММВБ, дозволяють іноземним компаніям брати участь у торгах валютою, іноземні банки навіть можуть ставати членами валютної біржі. Ще однією з особливостей діяльності валютних бірж у Російській Федерації є їх комерціалізація, що

сприяє залученню якомога більшої кількості клієнтів, створенню більш сприятливих умов для учасників торгів, а також удосконаленню системи страхування ризиків [9].

У деяких розвинутих країнах світу перевагу має пряма міжбанківська торгівля валютою, тому частка здійснюваних на валютних біржах операцій у загальному обсязі міжнародної торгівлі валютою досить незначна. Найвідоміші валютні біржі розташовані в Німеччині, Франції, Японії, країнах Бенілюксу та Скандинавії. На цих валютних біржах проводиться офіційна фіксація валютних курсів кілька разів протягом ділового дня; потім зафіксовані валютні курси публікуються в офіційних біржових бюлетенях. Однак ці курси використовуються банками й різними підприємствами лише як довідкові при підписанні контрактів, а на практиці майже всі угоди укладаються банками за власними встановленими поточними валютними курсами [10].

В Україні офіційний курс гривні щодо іноземних валют визначається на основі Постанови Правління Національного банку України "Про затвердження Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів" від 12.11.2003 р., згідно з якою вирішальними чинниками у цьому процесі (залежно від іноземної валюти) є: курс міжбанківського валютного ринку; щоденний фіксинг курсів валют до євро Європейського центрального банку; курси національних валют до долара США, встановлені відповідними центральними банками держав; поточні крос-курси деяких валют до долара США на міжнародних валютних ринках [11]. Отже, УМВБ в системі валютного регулювання в нашій державі на сучасному етапі не відіграє вирішальної ролі.

IV. Висновки

Важливою умовою ефективного функціонування ринкової економіки є побудова повноцінного валютного ринку, одним із суб'єктів якого є валютна біржа.

Основними функціями валютної секції Української міжбанківської валютної біржі є: акумулювання попиту й пропозиції на валютні ресурси; встановлення єдиного ринкового курсу гривні для проведення безготівкових операцій банків; організація торгів і укладення угод з купівлі-продажу іноземної валюти; проведення розрахунків в іноземній валюті та гривні; збір та аналіз інформації про процеси, що відбуваються на валютному ринку тощо.

УМВБ відіграла досить важливу роль на шляху становлення та подальшого розвитку системи валютного регулювання. Проведений аналіз діяльності валютної біржі в Україні дав змогу виявити певні недоліки, виходячи з яких і з урахуванням зарубіжного до-

свіду, доцільно запропонувати такі напрями її реформування:

1. Прийняття спеціалізованого законодавства, яке регулювало б усі аспекти функціонування валютної біржі, оскільки на сьогодні ці питання регулюються виключно локальними нормативними актами й немає жодного подібного централізованого законодавчого документа, а чинні на сьогодні централізовані нормативно-правові акти лише частково регулюють це питання.

2. Надання на законодавчому рівні Українській міжбанківській валютній біржі більш вагомої ролі у встановленні офіційного курсу валют, що дуже важливо в кризові періоди та періоди фінансової нестабільності в країні. Важливість такого кроку пояснюється тим, що валютні інтервенції з боку національного банку, які виступають найбільш дієвим способом зміцнення національної валюти, дають найвищий ефект при проведенні їх саме через валютну біржу, оскільки на біржовому ринку сконцентрована велика кількість важливих учасників, які здійснюють операції з іноземною валютою в значних розмірах.

3. Відокремлення валютної секції зі складу універсальної Української міжбанківської валютної біржі і створення на її базі окремої спеціалізованої валютної біржі, оскільки на сьогодні спеціалізацією УМВБ є переважно торгівля на фондовому та товарному ринках, а це суперечить сутності й основному призначенню валютної біржі, тобто організації торгівлі саме валютою.

4. Комерціалізація валютної біржі в Україні.

5. Створення та введення в дію інтернет-магазину для здійснення роздрібною та оптовою торгівлі валютою, що стане передумовою для подальшого впровадження інтернет-трейдингу на валютному ринку нашої країни. Позитивним прикладом стало впровадження в 2009 р. інтернет-трейдингу на українському фондовому ринку, що призвело до значного зростання кількості учасників ринку і, як наслідок, до колосального збільшення обсягів торгів, а також до підвищення конкурентоспроможності фінансового ринку України в цілому.

6. Спрощення на законодавчому рівні процедури доступу до складу членів валютної біржі, що дасть змогу суттєвим чином збільшити кількість учасників біржі, а, отже, забезпечити підвищення рівня ліквідності валюти.

7. Зростання економічної та інформаційної потужності валютної біржі, у тому числі шляхом надання можливості іноземним компаніям брати участь у торгах валютою або ставати членами біржі.

Реалізація наведених вище заходів дасть можливість значною мірою підвищити

ефективність функціонування валютної біржі в Україні та її роль у системі державного валютного регулювання.

Список використаної літератури

1. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / [за ред. С.В. Мочерного та ін.]. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.
2. Державна служба статистики України : статистична інформація [Електронний ресурс] // Про діяльність бірж України. Експрес-випуски. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Правила проведення торгів на Валютній Секції Української Міжбанківської Валютної Біржі від 16.07.1997 р. № 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine.uapravo.net/data/base54/ukr54888.htm>.
4. Декрет Кабінету міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=15-93>.
5. Берлач А.І. Організаційно-правові основи біржової діяльності [Електронний ресурс] / А.І. Берлач, Н.А. Берлач, Ю.В. Ілларіонов. – Режим доступу: <http://in1.com.ua/book/13702/12500/>.
6. Постанова Правління Національного банку України “Про уніфікацію курсу карбованця до іноземних валют та лібералізацію валютного ринку України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_bd/pg_gxwzxc.htm.
7. Постанова Правління НБУ “Про заходи щодо лібералізації валютного ринку України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0119500-95>.
8. Международная Ассоциация бирж стран СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mab.micex.ru/houses/18>.
9. Приходин С.А. Правовое регулирование валютных бирж в России и других странах [Електронний ресурс] / С.А. Приходин. – Режим доступу: <http://форекс-трейдер.рф/birzhi-pravo/zaklyuchenie102.html>.
10. Господарське право [Електронний ресурс] / [Л.А. Жук та ін.]. – Режим доступу: http://adhdportal.com/book_797_chapter_1_1_2.2._Racionalizacija_rozpodilu_resursiv.html.
11. Постанова Правління Національного Банку України “Про затвердження Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів” від 12.11.2003 р. № 496 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1094-03>.

Стаття надійшла до редакції 14 лютого 2012 р.

Конопля Ю.А. Функционирование валютной биржи и ее роль в становлении и развитии системы валютного регулирования

В статье рассмотрены основные принципы деятельности Украинской межбанковской валютной биржи. Проанализированы особенности процесса становления и развития системы валютного регулирования в Украине. Определена роль валютной биржи в современной системе валютного регулирования. Предложены пути реформирования деятельности валютной биржи в Украине.

Ключевые слова: валютная биржа, иностранная валюта, валютный курс, биржевые торги, операции по купле-продаже, система валютного регулирования.

Konoplya J. Functioning of currency exchange and its role is in becoming and development of the system of the currency adjusting

Basic principles of activity of the Ukrainian between bank currency exchange are considered. The features of becoming and development of the system of the currency adjusting are analysed in Ukraine. The role of currency exchange is certain in the modern system of the currency adjusting. Some directions of reformation activity of currency exchange are offered in Ukraine.

Key words: currency exchange, foreign currency, rate of exchange, exchange auctions, operations on a purchase-sale, system of the currency adjusting.